

KULLANICI AİDİYETİNİN KORUMA ÇALIŞMALARINDAKİ ÖNEMİ: TRABZON-ORTAHİSAR ÖRNEĞİ

Saliha TAŞÇIOĞLU

Department of Landscape Architecture, Kahramanmaraş Sutcu Imam University, Kahramanmaraş

Corresponding author: slhtascioglu@gmail.com

Saliha TAŞÇIOĞLU: <https://orcid.org/0000-0002-3986-4207>

Please cite this article as: Taşçıoğlu, S. (2024) Kullanıcı aidiyetinin koruma çalışmalarındaki önemi, *Turkish Journal of Forest Science*, 8(1), 1-17.

ESER BİLGİSİ / ARTICLE INFO

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş 30 Mayıs 2023 / Received 30 May 2023

Düzeltilmelerin gelişi 2 Nisan 2024 / Received in revised form 2 April 2024

Kabul 5 Nisan 2024 / Accepted 5 April 2024

Yayınlanma 30 Nisan 2024 / Published online 30 April 2024

ÖZET: Aidiyet ve mekân, birbiri ile yakından ilişkili iki kavram olarak ifade edilmektedir. İnsanların bilgi, birikim ve deneyimleri sonucunda geliştirdikleri duygu bilinci, mekânla ilgili değerlendirme yapabilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu anlamda çalışma aidiyet ve mekâna ilişkin önemli bir örneklem alanı olan Ortahisar Mahallesi içerisinde yürütülmüştür. Son yıllarda değişen yaşam koşulları veya kamulaştırma çalışmaları ile, asıl kullanıcılarından kopan yapılara farklı işlevler yüklenerek kullanılmaya devam edilmektedir. Çalışmanın amacı eski kullanıcılardan kamulaştırma kapsamında alınan bu yapılara karşı hissedilen, kullanıcı aidiyetini ve bağlılığını belirlemektir. Çalışma tescilli sivil yapılarda yaşamış olan 8 kişi ile yapılan görüşme verilerinden oluşmaktadır. Bulgulara göre katılımcıların tamamı kamulaştırma yapılmasa konutlarından ayrılmayacaklarını, halen duygusal bağlılık ve aidiyet hissi ile konutları ziyaret ettiklerini belirtmiştir.

Anahtar kelimeler: Aidiyet, kentsel koruma, kullanıcı tercihleri, Trabzon

THE IMPORTANCE OF USER BELONGING IN CONSERVATION STUDIES: THE CASE OF TRABZON-ORTAHİSAR

ABSTRACT: Sense of belonging and space are expressed as two closely related concepts. The emotional awareness that people develop as a result of their knowledge, and experience allows them to make evaluations about the place. In this sense, the field study was carried out in Ortahisar District, which is an important sampling area related to belonging and space. The structures that have been separated from their original users due to changing living conditions or expropriation in recent years continue to be used by assigning different functions to the building. The aim of the study is to determine the user's belonging and loyalty to these structures taken from former users within the scope of expropriation. The study consists of interview data with 8 people who lived in registered civil buildings. According to the findings, all of the participants stated that they would not leave their houses if expropriation

was not done, and they still visit the houses with a sense of emotional attachment and belonging.

Keywords: Sense of belonging, urban conservation, user preferences, Trabzon

GİRİŞ

Kentleşmenin hızlanmasıyla tarihi kent merkezleri de hızla dönüşmeye başlamıştır. Plansız yapılaşma ile tarihi yapıların fiziksel baskı altına alınması, bu sürecin doğru yönetilemediği durumlarda kaçınılmaz bir son olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa ki kentin temelini oluşturan tarihi kent merkezleri geleceğe aktarılması gereken sosyal ve kültürel pek çok özelliği içermektedir.

Bireyin kendi geçmişiyle ilgili bilinçli- bilinçsiz tüm algıları, bilgileri, birikim ve deneyimleri, düşünceleri, davranışları, gelecek ile ilgili beklenti ve tahminleri, gereksinim ve isteklerinin yanısıra içinde yaşadığı topluluğun adet, gelenek, inanç ve beklentileri kimliğini biçimlendirmektedir. Böylece bireysel kimlik grup ve toplum kimliğini oluşturmaktadır (Ocakçı, 1994; Önem & Kılıçaslan, 2005). Bu anlamda değerlendirildiğinde Dematteis (1994) kent kimliğini, bu bütünlüğe tutarlılık ve süreklilik kazandıran bir olgu ve bireyleri belirli bir fiziksel çevreye bağlayan aktörler ve ilişkiler dizisi olarak ifade etmektedir. Dolayısıyla; yer kimliği, o yere sahip olan bir grubun kimliği olarak tanımlanabilmektedir. Yere sahip olma ifadesi ise aidiyet kavramı ile ilişkilendirilebilir. Aidiyet kavramı Baumeister & Leary (1995) tarafından temel bir insan güdüsü olarak ifade edilmektedir. Bu duygu kişiler arası ilişki kurulması, sürdürülmesi veya dönüştürülmesi için, temel etken görevi görmekte, yüksek derecede psikolojik doyum sağlayarak yabancılaşma etkisini azaltmaktadır. Böylece oluşan yer duygusu; insanların mekâna ve çevreye karşı olan öznel ifadeleri ve bu çevreye karşı geliştirdikleri duygu bilinci olarak açıklanabilir. Kısacası mekânsal aidiyeti yer duygusu ile ifade etmek mümkündür (Steele, 1981).

Kentlerde yığılan ve bir türlü kentli olamayan nüfus, kültürel anlamda kente adapte olamayıp, kenti değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Yüzyıllar içerisinde şekillenmiş olan mekânlar ve kültürel birikimle alakası olmayan bu yoğunluk için mekânların veya kültür birikimlerinin herhangi bir anlamı yoktur (Tırıl,2015). Bu durum psikolojik olarak ele alındığında davranış belli bir durumsal algı olmadan gerçekleşmemektedir. Bu anlamda çevreden gelen etkiler ile merkezi sinir sisteminde geçmiş deneyimler, ruh hali ve genetik belirleyiciler ile değerlendirilmekte ve kişiye özgü bir algı ortaya çıkmaktadır. Böylece algı doğrultusunda davranışımız şekillenmektedir. Zihinsel olarak bağdaştıramadığımız bir bina için olumsuz bir yargıya kapılabilmemiz mümkündür (Gür, 1996). Bu nedenle aynı çevre ile ilgili farklı algısal ve kavramsal düşüncelerin olması aidiyet ile açıklanabilir. Bu bağlamda aidiyet kavramının koruma çalışmaları açısından büyük bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir. Arısoy (2015) kent korumanın 3 aşamadan geçtiğini ifade etmektedir. Kentteki binaları korumaya odaklı ilk aşama, kent dokusunu korumaya odaklı ikinci aşama ve kenti koruma odaklı üçüncü aşama olarak özetlemektedir. İlk iki aşama kentin fiziksel olarak korunması, son aşama ise sosyal ve ekonomik olarak korunmasını içermektedir. Kentsel korumanın restorasyon odaklı bir imar faaliyeti olarak ele alınması uzun vadede tarihi dokuların sosyal dinamiklerinin zayıflamasına yol açabilmektedir. Günümüzde korunan kent dokuları genellikle turizm faaliyetlerine hizmet etmektedir. Oysa ki koruma sadece butik merkezler üretmeyi değil sosyal ve ekonomik gelişimi de amaçlamalıdır.

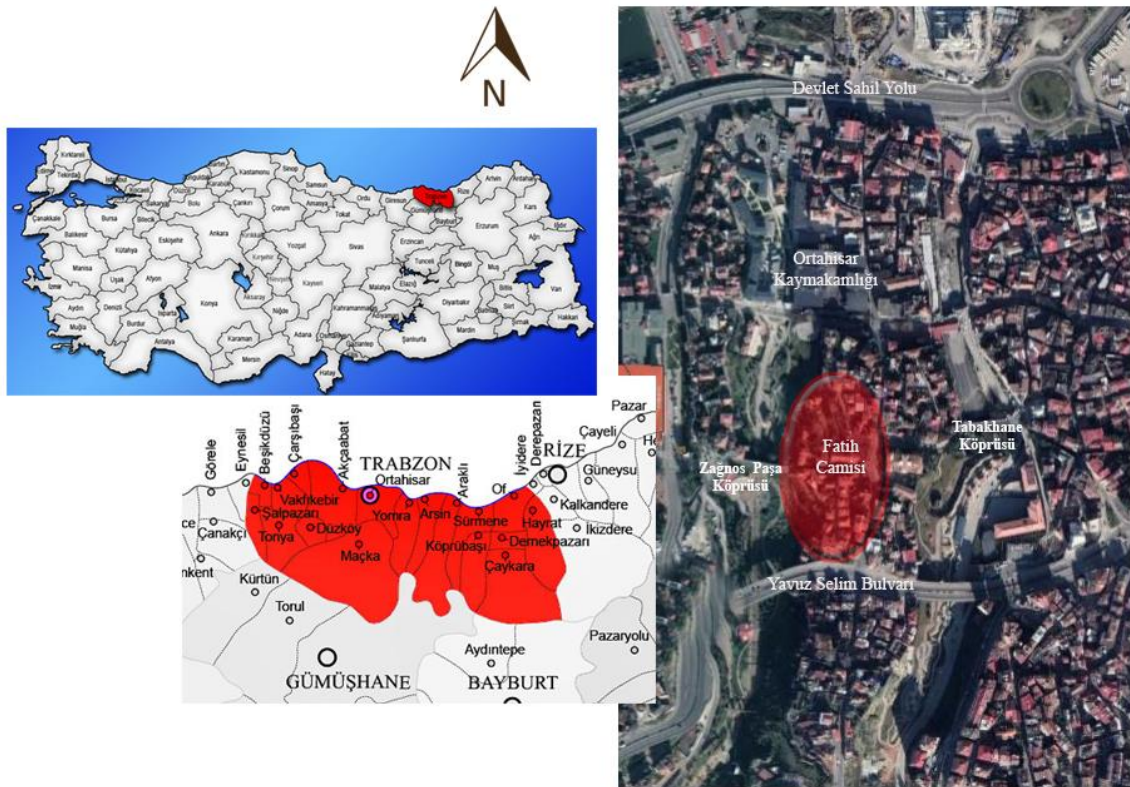
Birçok çalışma tarihi kent merkezlerinin tipolojik, kimlik, koruma bakımından önemine vurgu yaparken (Wang, 2011; Gültekin & Danacı, 2011; Violich, 1995) bazıları da aidiyet, yeniden kullanım ve işlevlendirme (Alpak et al., 2018; Ujang, 2012; Gazi & Boduroğlu 2015; Akın et al., 2018) konularında değerlendirmelerde bulunmuştur. Tarihi doku içerisinde yer alan gerek anıtsal yapılar, gerekse sivil mimarlık örneklerini çevreleriyle bir bütün olarak değerlendirerek korumak esastır. Doğal ve yapay olan bu öğeler, insanların kültürünün de bir parçası olduğu gibi, sosyokültürel çevrenin yapıtaşları olarak ifade edilebilir. Bu değerlerin gelecek nesillere aktarılabilmesi kimlik açısından da oldukça önemlidir.

Çalışmanın amacı Trabzon kentinin kimlik kazanmasına katkı sunan, tescilli sivil mimarlık örneklerine dair kamulaştırma çalışmaları sonrasında kullanımlarını ve eski kullanıcıların bu yapılara dair düşüncelerini irdelemektir. Bu amaç doğrultusunda kentin kuruluşu itibarıyla gelişimi irdelenmiştir. Daha sonrasında belirlenen sivil mimarlık örneklerinin kamulaştırma yapılmadan önceki sahipleri ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışma ile yapılan işlev ve kullanıcı değişikliğine uğrayan tescilli sivil mimarlık örneklerine karşı eski yerleşimcilerin ne derece aidiyet hissettiklerini belirlemeye çalışılmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Çalışma alanı Trabzon Ortahisar Merkez İlçesinde 2 Nolu Kentsel Sit Alanı içerisinde yer almaktadır. Bölge kentin ilk yerleşim bölgesi olması, tarihi ve turistik potansiyeli ve aktif olarak kullanımı, kent kimliğini yansıtan öğelerin merkezi olması nedeniyle çalışma alanı olarak seçilmiştir. Özellikle Fatih Camisi çevresinde gerçekleştirilen koruma çalışmalarının yoğunluğu sebebiyle çalışma alanı olarak bu bölge tercih edilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma Alanının Coğrafi Konumu

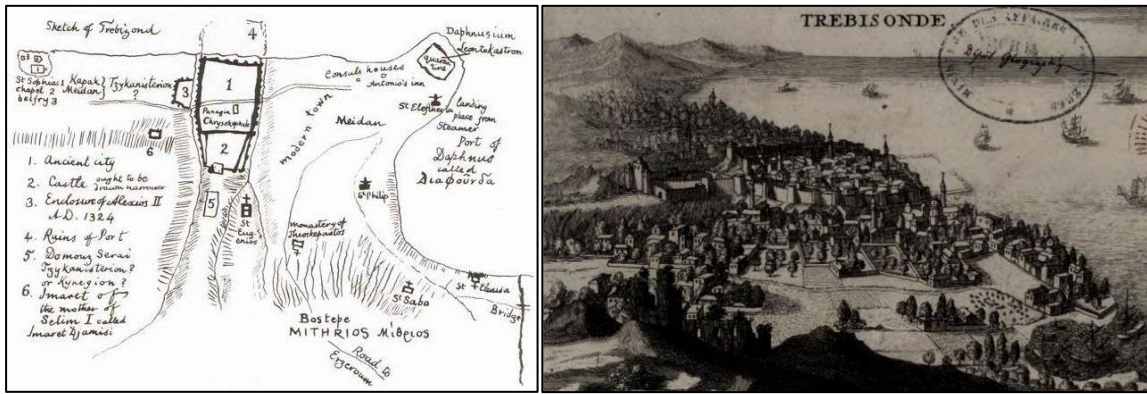
Çalışma alanı olarak seçilen ve Türkiye'nin kuzeyinde bulunan Trabzon kenti 2023 yılı verilerine göre 824.352,Ortahisar Mahallesi ise 1.218 nüfusa sahiptir (TÜİK,2023). Sınırları içerisinde barındırdığı tarihî kent dokusu ve doğal güzellikleri ile Türkiye'nin uluslararası düzeyde kültür ve turizm merkezlerinden biridir. Sınırları içerisinde barındırdığı tarihî kent dokusu ve doğal güzellikleri ile Türkiye'nin uluslararası düzeyde kültür ve turizm merkezlerinden biridir.

Yüzölçümü 4.685 km² olan Trabzon 38° 30' – 40° 30' doğu meridyenleri ile 40° 30' – 41° 30' kuzey paralelleri arasında yer almaktadır. Trabzon ili Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz bölümündedir. İlin doğusunda Rize, güneyinde Gümüşhane, batısında Giresun vardır. Kentte kuzeydoğu Karadeniz iklim karakteri görülür, kıyı kesiminde iklim ılık ve bol yağışlıdır (İller Bankası, 1968). Deniz seviyesinden ortalama 37 m yükseklikte olan kentin ortalama sıcaklığı 14.7 °C iken yıllık yağış toplam miktarı 820.7 mm' dir (MGM, 2020).

Çalışmanın ana materyalini Trabzon Ortahisar Merkez ilçesinde yer alan ve kentin ilk kurulum bölgesi olarak bilinen Ortahisar Mahallesi oluşturmaktadır. Kentin tarihi açıdan ilk yerleşim bölgesi olması ve kentin bütün özelliklerini yansıtması, aktif bir kullanıma sahip olması nedeniyle çalışma alanı olarak belirlenmiştir.

Trabzon Kenti Gelişimi

Bazı yazarlara göre M.Ö. 756, bazılarının göre ise M.Ö. 2000 yıllarında kurulmuş olan kent (İller Bankası, 1968) 1700-1800 yıllarında sivil mimarlık örnekleri ve anıtsal yapıların oluşumu ile tamamlanmıştır (Candaş, 2002). Şehir denize doğru hafif eğimli olup, yüksek dalgalı tepelerin eteklerinde kurulmuş ve yoğun bir yeşillığe sahiptir. Masa gibi bir düzlük olan bir zemine oturan kent her iki tarafa da yüksek ve dar bir köprü ile vadiler üzerinden bağlanmaktadır (Hamilton,1842). Sur duvarı siperleri ve kuleleri akarsuyun derinliklerine kadar çıkıntı yapan dik yamaçlar, denize uzanan yemyeşil kaya olarak tanımlanır (Fallmerayer,1877) (Şekil 2).

Şekil 2. M.S. 1850 (Bryer Ve Winfield,1985) ,18. yy'da Şehrin Görünümü (Eastmond,2016)

Kentin ilk kurulum bölgesi olan Kale içi Aşağı Hisar, Orta Hisar ve Yukarı Hisar olmak üzere 3'e ayrılmaktadır. Deniz seviyesindeki aşağı olan kısım yaklaşık 134.500 m² büyüklüğündedir. Güneydoğu köşesinde ise, yaklaşık 67.200 m² olan Orta bölüm yer almaktadır. Son olarak deniz seviyesinden 50 m yükseklikte ve 950 m uzaklıkta, 19.200 m² olan küçük kale yer almaktadır (Bryer ve Winfield,1985).

Yukarı Hisar bölümü iç kalenin koruyucusu konumunda olup, aynı zamanda Akropol görevini üstlenmiştir. Bazı eski kaynaklarda hipodrom kalıntıları, kule, hamam ve saray gibi yapıların burada var olduğu ifade edilir. Aşağı Hisar bölümü ise Orta Hisar'dan daha büyük olup pek çok ev, çarşı, han, çeşme, cami, medrese ve hamam bulundurmaktadır. Diğer iki bölge ile kıyaslandığında daha çok Osmanlı Döneminde gelişim gösterdiği görülmektedir (Albayrak,1998). Orta Hisar ise kent yönetiminin, önemli dini ve idari yapılarının, yöneticilerin ve varlıklıların konaklarının, evlerinin bulunduğu bölge olarak ifade edilmektedir (Gerçek,2011).

Kentin temel yapı dokusunu ise az katlı, bahçeli evler ve bunları birbirine bağlayan dar ve temiz sokaklar oluşturmaktadır (Özbilen,1991). Sokaklar genelde 6 veya 8 ayak ölçüsünde, kaliteli bir malzeme ile kaplı olup, bir tarafında dar bir kaldırım bulunmaktadır. Ortadan geçen hat hamallar, yük hayvanları ve yağmur suları için düzenlenmiştir (Fallmerayer,1877).

Şekil 3. Çalışma Kapsamında Değerlendirilen Tescilli Yapılar

Küçük Ayvasıl Kilisesi: MS 9. yüzyılda Roma İmparatoru I. Basil zamanında, yeniden inşa edildiği bilinen yapı Trabzon'un en eski kilisesi olarak da bilinmektedir. Bazilikanın içindeki iki sütun ve başlıklar Roma stilini yansıtmaktadır. Sıva ile kapanmış bulunan iç duvarlarında freskler yer almaktadır. Güneydeki kapısının üstünde bulunan Roma Dönemi'nde yapıldığı anlaşılan mermer kabartmanın eski bir tapınaktan alınarak buraya konulduğu sanılmaktadır (Kültür Varlıkları, t.y.).

Trabzon Müzesi: Kostaki Konağı olarak düzenlenen konak, Zeytinlik Caddesi'nde 1900'lü (1898-1913) yılları başlarında Banker Kostaki Teophylaktos tarafından konut olarak yaptırılmıştır. Konağın mimarlarının İtalyan olduğu belirlenen yapıda kullanılan birçok malzemenin İtalya'dan getirildiği bilinmektedir. Kostaki Teophylaktos 1917 yılında iflas edince, bu yapıyla birlikte bütün mal varlığına haciz konulmuş ve konak Nemlioğlu Ailesi tarafından satın alınmıştır. 15-17 Eylül 1924 tarihinde Trabzon'u ilk ziyaretinde ulu önder Atatürk eşi Latife Hanım ve beraberindeki heyetle birlikte bu konakta misafir edilmişlerdir (Trabzon Müzesi, t.y.).

Gülbaharhatun Camisi: Gülbaharhatun Camii Yavuz Sultan Selim'in annesi Gülbahar Hatun'un hatırası için Ortahisar'ın batısında, Zağnos Köprüsü'nün yakınında bir külliye içerisinde yapılmıştır. Külliye'den cami ile türbe günümüze gelebilmiş; imaret, medrese, hamam ve mektep yıkılmıştır. Kaynaklar bu eserin, 1514 yılında yaptırıldığını göstermektedir. Caminin inşa kitabesi yoktur. Cami erken devir Osmanlı mimarisinde ayrı bir plan tipi oluşturan Zaviyeli Camiler grubuna girmektedir (Gülbaharhatun Camii, t.y.).

Eski Valilik Binası: Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461'de fethedildikten sonra Trabzon'da ilk müstakil Valilik Binası 1820 yılında yapılmıştır. 1862'de çıkan bir yangında büyük ölçüde tahrip olan binanın yerine ikinci bina yapılmış ve inşaat 1868'de tamamlanmıştır. 10 Temmuz 1919'da yaşanan ve çok sayıda insanın ölümüne neden olan Cephanelik binasındaki patlama sonucunda çatlaklar meydana gelmiştir. Mustafa Kemal Atatürk 15 Eylül 1924 Trabzon ziyaretinde çatlakları görmüş, mevcut binanın yıkılarak yerine yenisinin yapılması talimatını vermiş ve bina 1933 yılında tamamlanmıştır (Trabzon Valiliği, 2022).

Eski Belediye Binası: Bina taş malzemeden yapılmış olup uzun yıllar belediye binası olarak hizmet vermiştir. Konum olarak kent merkezinde Meydan Parkı yanında bulunan yapı konser, kutlama gibi çeşitli etkinliklerin yapıldığı bir alanda yer almaktadır.

Alan içerisinde kamulaştırma yapılmış, aktif olarak kullanımda olan ve kamulaştırma öncesi kullanıcılarına ulaşılabilen sadece 2 adet tescilli sivil mimarlık örneği belirlenmiştir. Fatih Camii Sokak üzerinde yer alan 62 ve 64 Envanter numaralı yapılar Şekil 4'de görülmektedir. Anket formları, konutların eski kullanıcılarına (8) uygulanmıştır.

62 Envanter No'lu Sivil Mimarlık Örneği: Osmanlı Dönemi üslubuna sahip ahşap bir yapıdır. Çatı katıyla birlikte 3,5 katlıdır(Birlik,2006).

64 Envanter No'lu Sivil Mimarlık Örneği: Osmanlı Dönemi üslubuna sahip ahşap bir yapı olup, bitişik düzende ve sokak üzerinde yer almaktadır. Toplam 2 katlı olup alt katlar dükkan olarak kullanılmaktadır (Birlik,2006).

Şekil 4. Belirlenen Tescilli Sivil Mimarlık Örnekler

Yöntem

Alan içerisinde kamulaştırma yapılan tescilli sivil mimarlık örneklerinin sınırlı sayıda olduğu belirlenmiştir. Belirlenen yapıların eski yerleşimcilerine ulaşmak çalışma için bir kısıtlılık oluşturmaktadır. Bu anlamda yapılan araştırma ile biri Trabzon, diğeri Bursa'da ikamet etmekte olan iki aile üzerinden toplam 8 katılımcı ile çalışma yürütülmüştür.

Çalışmada tercih ve memnuniyet düzeyleri ile temel eğilimlerinin ortaya konulması amacıyla, kullanıcı araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan anket formu üç bölüm ve 11 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümde yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi kullanıcı profiline yönelik kişisel bilgiler yer almaktadır.

İkinci bölümde ise katılımcıların mekânlara ve yapılara ait tespitlerinin belirlenmesi için, kent içerisinde bulunan 5 adet tescilli yapıya ait fotoğraflar kullanıcılara sunulmuş ve yapılara ilişkin bazı sorular sorulmuştur. Bu sorular kullanıcının kent ile ilgili bilgisini ölçmeye yönelik olan tasarlanmıştır. Bu yapılar sahada yapılan tespitler neticesinde Küçük Ayvasıl Kilisesi, Trabzon Müzesi, Gülbaharhatun Camisi, Eski Valilik Binası ve Eski Belediye Binası olarak belirlenmiştir. Bu aşama kullanıcıların yapıları doğru belirleyip belirlemediklerini ölçmeye yöneliktir (Şekil 4).

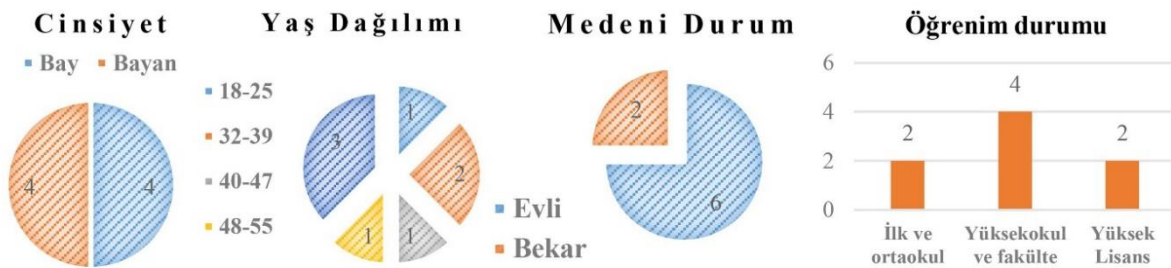
Üçüncü bölümün ilk aşamasında, katılımcıların daha önce yaşadıkları yapıya dair bakış açılarını belirlemek üzere seçmeli sorular yöneltilmiştir. İkinci aşamada mekânsal aidiyeti ölçmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Sorular 5’li Likert Skalasına göre oluşturulmuştur. Son aşamada ise, kullanıcıların bilgi ve bağlılık derecelerini ölçme amacıyla açık uçlu sorular yer almaktadır. Bu sorular doğrultusunda alınan görüş ve öneriler çalışmada yorumlanmıştır.

Anket formlarının oluşturulmasında Zoppi & Merev (2015), Taşçıoğlu & Altunkasa (2018) ve Akyol (2019)’dan yararlanılmıştır. Kullanıcı araştırmasında anket yöntemiyle elde edilen veriler sayısal olarak değerlendirilmiş ve oransal bulgular elde edilmiştir.

BULGULAR

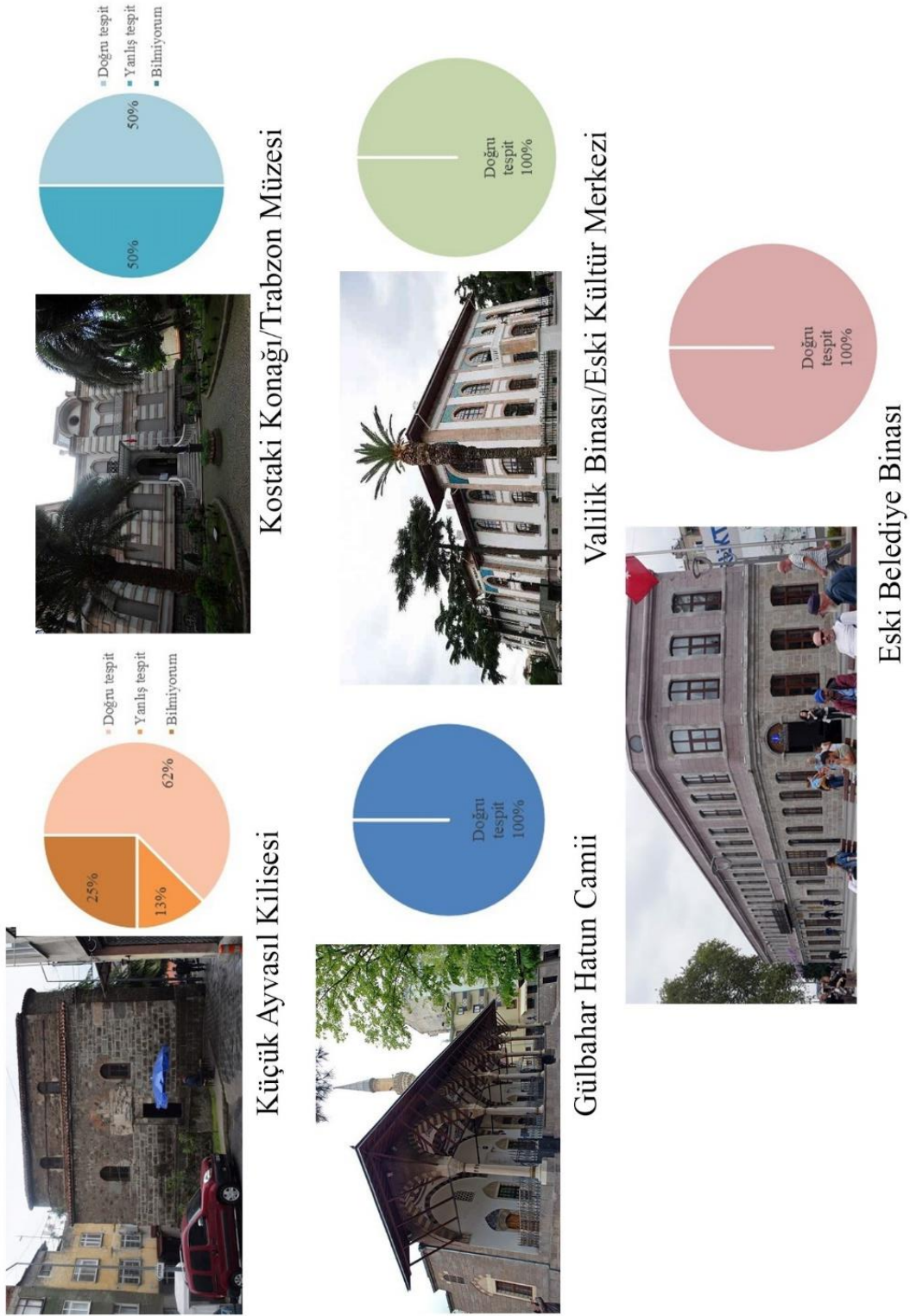
Kullanıcı Araştırması Bulguları

Katılımcıların %38’i (n=3) 55 yaş üstü yaş aralığındadır. Ayrıca % 50 (n=4) oranında erkek % 50 (n=4) oranında da kadın katılımcı bulunmaktadır (Şekil 5). Katılımcıların %60’ı evlidir. Öğrenim durumu incelendiğinde çoğunluğun yüksekokul ve fakülte mezunu olduğu (%50); ilk ve ortaokul düzeyinde ise 2 katılımcının bulunduğu görülmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Katılımcıların Kullanıcı Profiline Yönelik Bulgular

Bir sonraki aşamada katılımcılara sunulan görseller üzerinden Şekil 3’de belirtilen tescilli yapıların tespit edilmesi istenmiştir. Belirlenen 5 adet tescilli yapıya dair belirlemeler Şekil 6’da görülmektedir. Gülbahar Hatun Camii, Eski belediye binası ve Valilik binası katılımcıların tamamı tarafından doğru tespit edilmiştir. Küçük Ayvasıl Kilisesi %62, Trabzon Müzesi ise %50 oranında doğru tespit edilmiştir

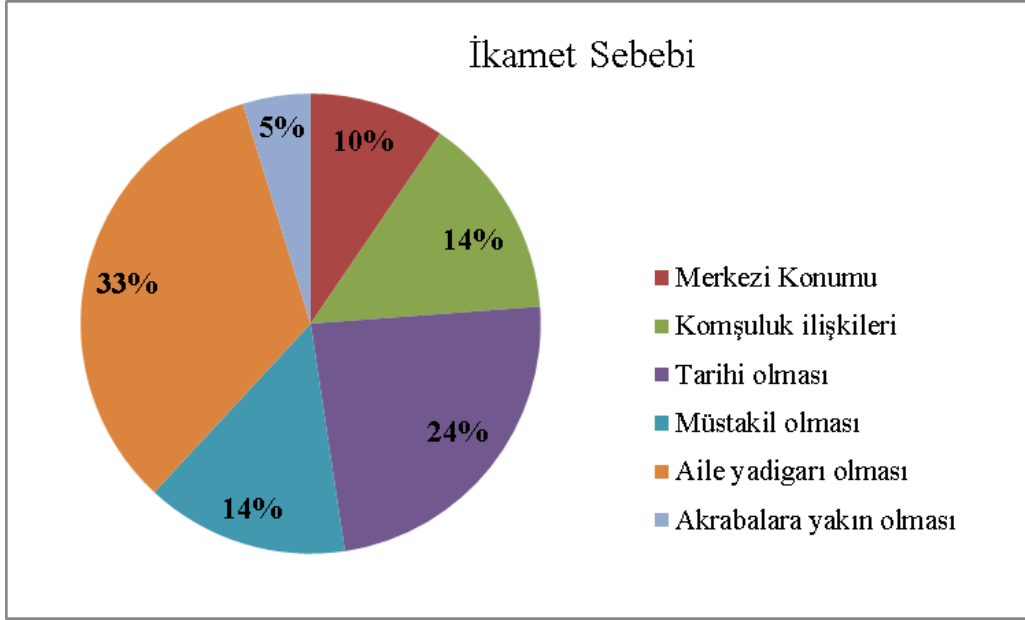

Şekil 6. Katılımcıların Tescilli Yapıları Doğru Tespit Etme Oranları

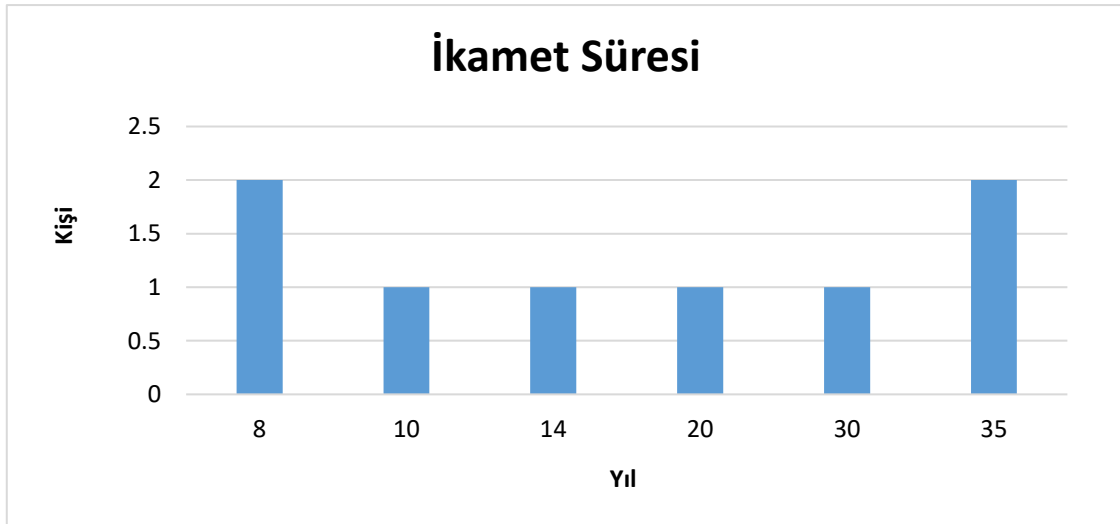
Konutların eski yerleşimcileri olan katılımcılara ikamet sebepleri sorulmuş %33'ü "Aile yadigarı" olması şeklinde cevap vermiştir. Bu durum yapılara karşı aidiyet ve bağlılık hissiyatının yüksek olması şeklinde değerlendirilebilir. Diğer katılımcılar ise bu soruyu

“Tarihi olması” (%24), “Komşuluk ilişkileri ve müstakil olması” (%14), “Merkezi konum” (%10), “Akrabalara yakın olması” (%5) şeklinde yanıtlamıştır(Şekil 7).

Konutlarda ikamet süresi incelendiğinde katılımcıların %25’inin (n=2) 35 yıl, %25’inin ise 8 yıl ikamet ettiği belirlenmiştir. Diğerleri ise 10 yıl (n=1) , 14 yıl (n=1), 20 yıl (n=1) ve 30 yıl (n=1) ikamet süresine sahiptir (Şekil 8).

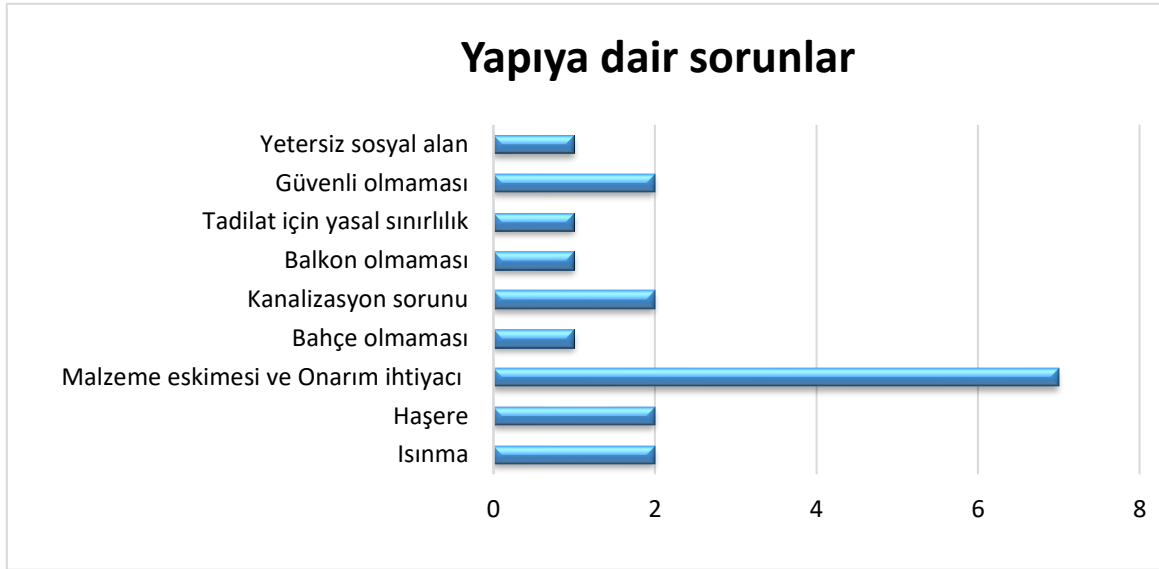

Şekil 7. Katılımcıların Tescilli Sivil Mimarlık Örneklerinde İkamet Etme Sebepleri

Şekil 8. Katılımcıların Tescilli Sivil Mimarlık Örneklerinde İkamet Etme Süreleri

Katılımcıların konutlara ilişkin yaşadıkları sorunlar incelendiğinde en çok “malzeme eskimesi ve onarım ihtiyacı” (%36,84) yanıtı alındığı belirlenmiştir. Bunu %10,52 oranına sahip olan ısınma, haşere, güvenli olmaması ve kanalizasyon sorunları takip etmiştir. Bu konuda en düşük şikayet konusu ise “bahçe olmaması, Balkon olmaması, Tadilat için yasal sınırlılık ve Yetersiz sosyal alan” (%5,26) olarak belirlenmiştir (Şekil 9).

Şekil 9. Katılımcıların Tescilli Sivil Mimarlık Örneklerine Dair Yaşadıkları Sorunlar

Katılımcıların sivil mimarlık örneklerine ilişkin düşüncelerine ilişkin sorulara toplam 48 adet yanıt alınmıştır. Bunların %62,5’u olumlu, %37,5’u ise olumsuz olarak belirlenmiştir. Olumlu düşünceler incelendiğinde %16,66 Ümit verici, %16,66 İlgi Çekici, %14,58 Huzurlu, %14,58 Güvenli olarak belirlenmiştir. Olumsuz düşünceler irdelendiğinde ise %16,66 Bakımsız ve Eski olarak tanımlamıştır. Huzursuz ve güvensiz olarak tanımlama ise %2,083 oranındadır. Katılımcıların hiçbiri yapılara ilişkin Bakımlı, Yeni, Korkutucu ve Sıkıcı olarak ifadeleri tercih etmemiştir (Şekil 10).

Şekil 10. Katılımcıların Tescilli Sivil Mimarlık Örneklerine İlişkin Düşünceleri

Kullanıcılardan yarısı şuan yaşadığı konuttan daha çok memnun iken; yarısı ise aksi görüştedir. Ayrıca yapının kendisi tarafından daha iyi korunacağını düşünen kişi sayısı 5’dir (%62,5). Bu nedenle katılımcıların tamamı kamulaştırma çalışması yapılmamış olsa konutlarını asla satmayacaklarını belirtmiştir. Bu durum yapılara dair düşüncelerini

göstermektedir. Katılımcıların %75'i (n=6) yapının korunması için kamulaştırmanın şart olmadığını belirtmişlerdir. Yapılara karşı duyulan bağlılık ve aidiyet hissi katılımcılar tarafından verilen yanıtlarda görülebilmektedir. Katılımcıların tamamı yapıya ilişkin derin bir bağlılık hissettiğini ve zaman zaman ziyaret ettiğini belirtmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Katılımcıların düşünce ve yaklaşımları

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Eski haline oranla bozulmalar ve kayıpların olduğu görülmektedir	1	4		1	2
Bu yapı anılarımın olduğu ve derin bir bağlılık hissettiğim yerdir	2	6			
Bu konutu diğerlerinden ayıran bir yaşamışlık ve ruhu olduğuna inanıyorum	2	6			
Şuan yaşadığım konuttan daha çok memnunum	2	2		2	2
Benden daha iyi koruduklarımı düşünmüyorum	1	4	1	1	1
Halen bağımı koparmadığım zaman zaman ziyaret etmeye geldiğim bir yerdir.	2	6			
Kamulaştırma yapılmasaydı evimi asla satmazdım	2	6			
Koruma için kamulaştırmanın şart olmadığını asıl sahiplerinin daha iyi koruyacağını düşünüyorum	1	5	2		

Bulgulara göre, katılımcıların tamamı konuta dair olumlu görüşlere sahip ve korunması gerektiğini düşünmektedir. Kendilerine yöneltilen 5 tescilli yapının 3 tanesi katılımcıların tamamı tarafından doğru tespit edilmiştir. Ayrıca tarihi yapılara ve konutlara dair bilgi sahibi olmaları şehirle ilgili bilgi ve birikim sahibi olduklarına ilişkin ipucu vermektedir. Örneğin katılımcılardan 6'sı Bahçecik Mahallesi ile ilgili yönlendirmeyi doğru bir şekilde yapmış, 2'si ise fikir beyan etmemiştir. Ayrıca katılımcıların 7'si kentin ilk kurulum bölgesinin Kaleiçi-Hisar bölgesi olduğunu belirtmiştir. Bir önceki nesil itibarıyla Trabzon'da ikamet ettiği düşünüldüğünde uzun yıllardır ailelere ait olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada kentin ilk kurulum bölgesinde yer alan sivil mimarlık örneklerine karşı eski kullanıcıların yaklaşım ve bağlılığı irdelenmiştir. Araştırma kamulaştırma yapılarak yapılardan uzaklaştırılan kullanıcıların yıllar içerisinde bu aidiyet ve bağlılıkları ile ilgili tespitler yapmaya çalışılması açısından önemlidir.

Sürdürülebilir planlama yaklaşımlarının, tarihi merkezlerin korunmasına yönelik ana bileşenlerinden biri, sakinlerin algılanan ihtiyaç ve beklentileri hakkında mümkün olduğunca detaylı ve eksiksiz bilgi bulunmasıdır (Zoppi and Mereu,2015). Toplumumuzun özellikle 1950’li yıllardan itibaren yaşadığı sanayileşme ve hızlı kentleşme ile oluşan sosyal değişme sürecinde gereksinim ve istekleri hızla farklılaşan geleneksel konut kullanıcılarının isteklerine yanıt alamadıkları geleneksel konutları fiziksel ve işlevsel bakımdan değiştirmeye başladıkları görülmektedir. Bu durum ise fiziksel müdahaleler ise geleneksel konutun özgün mekânsal ve yapısal özelliklerinin zarar görmesine neden olmaktadır (Perker ve Akıncıtürk,2011).

Mahalle ölçeğinde sosyal sürdürülebilirlik ve yere bağlılık arasında güçlü bir etkileşim bulunmaktadır(Gürsoy ve Hacıhasanoğlu,2023).Bu nedenle mahalledeki faaliyetlerin daha büyük önem kazanması ve bunun bir şekilde bağlılığın gelişimini etkilemesi mümkündür (Hidalgo ve Hernandez, 2001).Katılımcı planlama yaklaşımı ile kentlerin korumacı süreç dahil olması, bu bağlamda yapılacak olan çalışmalarda kullanıcıları bireylerin talepleri, ihtiyaçları ve mekânın getirileri doğrultusunda plan kararlarının doğru yönetilmesi önemlidir (Tanrıvermiş ve Güneş,2023).

Akın ve ark (2018) yaptıkları çalışma ile eski kullanıcıların hala alanı ziyaret ettiklerini belirlemiştir. Özdoğan,2019 mekansal algılamının, mekansal güveni, mekansal güvenin de mekansal aidiyet duygusunu kuvvetlendirdiği ile ilgili çalışmaları destekleyen bir sonuca varmıştır. Bu bakımdan bulgular çalışmayı destekler niteliktedir. Günümüzde sayıları gittikçe azalan tarihi yapılara verilecek yeni işlev çalışmalarının önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Doğal ve kültürel peyzaj özelliklerinin şekillendirdiği kent kimliği uzun yıllar içerisinde oluşmaktadır. Değişen kullanıcılar tarihi yapıyla uyumsuz düzenlemeler, artan nüfus ve çevre baskısı zamanla kentin bu temel özelliklerinde geri dönüşümü zor kayıplar oluşmasına neden olmaktadır. Tarihi çevre ile hiçbir bağı ve aidiyet duygusu bulunmayan yeni yerleşimcilerin bu alanlara yerleşmesi ve kamulaştırma gibi uygulamalarla tarihi yapıların asıl sahiplerinden koparılması bu konuda olumsuz durumlara sebep olabilmektedir.

Bu bağlamda günümüzde ise koruma çalışmaları kapsamında asıl yerleşimcilerin bu alanlardan çıkarıldığı ve farklı işlevler yüklendiği görülebilmektedir. Bu işlevler doğrultusunda şüphesiz temel gereksinim ve istekler gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunu yaparken koruma / kullanma dengesini bozacak kararlar alınması, kamulaştırma adı altında farklı işlevler yüklenmesi, bazılarının ise tamamen kullanıma kapalı bir şekilde muhafaza edilmesi bu anlamda bir koruma yaklaşımı olarak değerlendirilmemelidir. Oysa ki geleneksel konutların geleceğe aktarılması içlerindeki yaşantının devamlılığı ile mümkün olmaktadır. Kullanıcıların kamulaştırma yapılmamış olsa konutlarda ikamet etmeye devam edeceğini beyan etmiş olmaları ve zaman zaman alanı ziyaret etmeleri halen bir bağlılık duygusunun var olduğunu gösterir niteliktedir. Bu nedenle koruma çalışmalarında asıl yerleşimcileri kamulaştırma aracılığıyla yerleşimlerinden uzaklaştırmaya dayalı uygulama ve önceliklerden uzak durmak önemlidir.

FINANSAL DESTEK BEYANI

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akyol, Ö. (2019). Yere aidiyetin çevreyi algılama ve anlamlandırmaya etkisi üzerine Hasköy bölgesinde bir inceleme. *International Journal of Social And Humanities Sciences*, 3(1), 69-82.
- Albayrak, H.(1998). *Trabzon orta hisar ve çevresi*. Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları:72, Kozan Ofset Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti. Ankara.
- Alpak, E. M., Düzenli, T., & Tarakci Eren, E. (2018). Kent kimliği ve kullanıcıların bağlılık duygusu üzerindeki etkisi: Trabzon kenti örneği. *The Journal of Academic Social Science*, 6, 519-528.
- Akın, E.S., Ercan, A. K., Mumcuoğlu, S. S., & Başaran, E. Y. (2018). Yeniden İşlevlendirilen Bir Geleneksel Konut; Tokat Vasfi Süsoy Evi. *Kültür Envanteri*, 17(17).
- Arısoy, A. (2015). Yerel örgütlenmeye dayalı kentsel yenileme çalışmaları: yel değirmeni ve Merzifon örnekleri. 3. Koruma ve peyzaj mimarlığı sempozyumu, İzmir (125-133)
- Birlik, S.(2006). Tarihi Çevrelerde Kentsel Kimlik-Değişiminin Eşik Analizi: Trabzon'da Bir Deneme. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529.
- Bryer A, & Winfield, D (1985). *The byzantine monuments and topography of the pontos*. Dumbarton Oaks Research Library and Collection:1, Washington, D.C.
- Candaş, N. (2002). Tarihi Çevre Korumada Yaklaşımlar ve Teknikler Örnekleme: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Dematteis, G. (1994) Urban identity, city image and urban marketing. In Braun, G. O. (ed.) *Managing and Marketing of Urban Development and Urban Life*, Dietrich Reimer Verlag, Berlin, Germany.
- Eastmond, A.(2016). *Byzantium's Other Empire: Trebizond*. Eastmond, A (ed). Koç University Research Center for Anatolian Civilizations, 260 s, İstanbul.
- Fallmerayer, J.P. (1877). *Fragmente aus dem Orient*: Erster Band und Zweiter Band, J. G. Cotta'scher Verlag, Stuttgart, 597 s, Tübingen.
- Gazi, A. & Boduroğlu, E.(2015).İşlev değişikliğinin tarihi yapılar üzerine etkileri “Alsancak levanten evleri örneği. *Megaron* 10(1),57-69.
- Gerçek, B.(2011). *Başkent'in baş mahallesi Ortahisar*. Heyamola Yayınları, 150s, İstanbul.
- Göksoy, S. K. ve Hacıhasanoğlu, O. (2023). Sosyal Sürdürülebilirlik İlkelerinin Yere Aidiyet Parametresi ile Değerlendirmesi: İstanbul Bahçelievler Merkez Mahallesi. *Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 33-56.
- Gülbaharhatun Camii (Tarih yok). Türkiye Kültür Portalı. Gezilecek Yerler. Gülbaharhatun Camii - Trabzon.

- <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/trabzon/gezilecekyer/gulbaharhatun-camii>.
Erişim Tarihi:02.04.2024
- Gültekin, R.E., & Danacı Mutlu,H.(2011). Ecological problems restored traditional settlements: A case study in Kaleiçi (Antalya), Zeitschrift für die Welt der Türken, *Journal of World of Turks*.
- Gür, Ş. Ö. (1996). *Mekân Örgütlenmesi*. Gür Matbaacılık, 260 s, Trabzon.
- Hamilton, W. J.(1842). *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: With some account of their antiquities and geology*: 1, 339 s, Cambridge University Press.
- Hidalgo, M. C., and Hernandez, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 273-281
- İller Bankası, (1968).*Trabzon Analitik Etüdüleri*, Ankara.
- Kültür Varlıkları (Tarih yok). Kültür varlıkları ve müzeler genel müdürlüğü afişi. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/91155,trabzon-kucuk-ayvasil-st-anna-kilisesipdf.pdf?0>. Erişim Tarihi:02.04.2024
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2019. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=TRABZON>. Erişim Tarihi:08.07.2019.
- Ocakçı, M. (1995). *Şehir kimliği ve çevre ilişkileri, kent ve çevre planlamaya ekolojik yaklaşım*, 17. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu, 163-170, İstanbul.
- Önem, B., & Kılınçaslan, İ. (2005). “Haliç bölgesinde çevre algılama ve kentsel kimlik”, *İTÜ Dergisi/ Mimarlık, Planlama ve Tasarım*, Cilt:4 Sayı:1, 115-125.
- Özbilen, A. (1991). *Kent içi açık alanlar ve dağılımı, tarihi eserler ve gelişen yeni yapılaşma: Trabzon kentinde bir uygulama örneği*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Genel Yayın no: 155. Fakülte Yayın no. 17, 44s.
- Özdoğan, H. (2019). Kentsel Aidiyette Meydanlar, Trabzon Belediye Meydanı Örneği. *Planlama Dergisi*, 29(3), 229-246.
- Perker, Z. S. ve Akıncıtürk, N. (2011).Geleneksel konutlarda fiziksel değişim: Bursa’da üç örnek yap, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 16(1), 29-40.
- Steele, F. (1981). *The sense of place*. Boston: CBI Publishing.
- Tanrıvermiş, Y., & Güneş, P. (2023). Mekan Algısı İle Kentsel Kimlik: Pazar İlçesi Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3).
- Taşçıoğlu, S., & Altunkasa, M. F. (2018). Kilis kentsel sit alanında kullanıcı odaklı mekânsal algı belirlemeleri. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8(18), 1-16.
- Tırıl,A. (2015). *Neden koruyalım*. 3. Koruma ve peyzaj mimarlığı sempozyumu, İzmir (268-277).
- Trabzon Müzesi (Tarih yok). Türkiye Kültür Portalı. Gezilecek Yerler. Trabzon Müzesi. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/trabzon/gezilecekyer/trabzon-muzesi>. Erişim Tarihi:02.04.2024.
- Trabzon Valiliği (2022). Trabzon Vilayeti Binası Tarihçesi. Trabzon Valiliği <http://www.trabzon.gov.tr/trabzon-vilayeti-binasi-tarihcesi>. Erişim Tarihi:02.04.2024.
- TÜİK (2023). Trabzon İli ADNKS verileri. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684> Erişim Tarihi:12.03.2024
- Ujang, N. (2012). Place attachment and continuity of urban place identity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 49, 156-167.
- Violich, F. (1995). Identity: Key to meaningful place-making the case for berkeley. *Prostor*, 2(10), 201-216.
- Wang, J. (2011).Problems and solutions in the protection of historical urban areas. *Frontiers of Architectural Research (Elsevier)*.1, 40-43.

Zoppi, C., & Mereu, A. (2015). Perceived urban quality of the historic centers: A study concerning the city of Cagliari (Italy). *Land Use Policy*, 48, 495-504.